

En riktig doktor

Mitt första och enda möte med Gösta är i ett undersökningsrum. Han sitter där i egenskap av patient, och som så många andra innan honom känner han sig trött. Kroppen värker och en stroke några år tidigare har förändrat så mycket. Den har gjort det svårt att tala, att röra sig fritt, att vara den människa han i så många år har levt som och identifierade sig med. Jag har blivit förvarnad av erfarna sköterskor och läkare. De har berättat om Göstas sinnesstämning, att han är dystert och kanske rent av deprimerad. Att han lider av livsleda och att de känner oro för hans hälsa.

Mer än halva tiden av min utbildning har passerat. Jag har läst om kroppens anatomi, om celler och symptom. Jag har lärt mig hur man tar anamnes och status. Vad som skiljer virus från bakterier och systole från diastole. Jag har klarat varenda tenta på första försöket och med god marginal. Men för varje godkänd tenta och efter varje avslutad termin, växer sig tvivlet allt större och jag förstår i allt större utsträckning hur lite jag egentligen kan. Hur komplext det mänskliga släktet är och hur något vid en andra anblick kan vara något helt annat än vid den första. Att varje människa på många sätt går att likna vid ett väldigt pussel, där bitarna är beroende av varandra och tillsammans skapar en helhet. Och att denna helhet skapar en bild av en människa, möjlig att se, möta, förstå och behandla.

Ljuset faller skarpt mot Göstas ansikte. Lysrören är kalla, klara och obevekliga. De är inte skapade för mysiga middagar eller restaurangbesök. Vi sitter på andra våningen med utsikt över en stor parkering. Den moderna staden visar upp sig i bakgrunden, den med köpcentrum utanför city där allt finns samlat under ett och samma tak. Matvarukedjor med extrapriser, Systembolaget, apotek, vårdcentraler och annat som kan tänkas behövas. I den moderna staden handlar det nämligen om att hushålla med sin tid. Att effektivisera, göra flera saker samtidigt, springa istället för att gå. I den moderna staden är tid en bristvara.

Gösta sitter tyst. Som den gode kandidat jag är, gör jag så som jag har lärt mig. Jag ställer mina frågor, i rätt ordning och med spelad säkerhet. Studier visar att läkare som ber patienten att själv berätta om vad som bekymrar henne är mer lyckosam i sina diagnoser än andra. Jag vill vara lyckosam och professionell och därför börjar jag med att be Gösta att berätta om hur han mår.

Tystnad. Det enda som hörs är klockan och Göstas tunga, långsamma andetag. Inga ord som berättar eller förklarar. Inga ord som jag kan lyssna till, skriva ner och dra slutsatser från. Min blick vilar på den gamla mannen framför mig. Stroken gör att kroppen hänger lite ner på den högra sidan. Hans långa gängliga kropp kryper ihop sig i stolen och får den av verka enorm. Det är svårt att föreställa sig att denne man när det begav sig mätte 1.90, vandrade i svåra fjällpartier och sov under stjärnklara himlar.

Tid är ofta svårt att uppfatta när man befinner sig mitt i den. Ofta är det den specifika situationen som avgör om en timme känns som en evighet eller ett ögonblick. I det här fallet kändes det som om tiden stannat och jag inser, för första gången i mitt liv, att tystnaden skrämmer mig. Att den gör mig osäker och liten. Den får mitt hjärta att bulsa hårt. Jag vet att det inte är så det ska vara. Att en riktig doktor inte hamnar i en sådan situation och om han, mot förmodan, ändå gör det

vet han hur han ska lösa situation. Att en riktig doktor är kunnig och finner felet, lindrar värken och botar den sjuke. Allt jag lyckas åstadkomma är tystnad. För att fly harklar jag mig och börjar prata. Jag pratar tydligt medan jag arbetar mig systematiskt och målinriktat neråt på listan. Jag är nästan färdig när jag inser att Gösta fortfarande knappt har sagt ett ord. Att jag själv både har ställt och till största del även besvarat alla frågor. Att det är en monolog som fyller ut tystnaden, en föreställning i vilken jag spelar huvudroll. Jag tittar på klockan, det har gått tolv minuter sedan handslaget, tio minuter sedan föreställningen startade och i den moderna staden är ju just tid en bristvara. Att vara effektiv är eftersträvansvärt, ett epitet som vittnar om kunnighet. Att man vet vad man gör och hur man ska göra det. Jag vet egentligen ingenting alls. I alla fall inte om mannen mitt emot mig.

I tystnaden funderar jag på vad som kännetecknar en bra doktor. Vad jag saknar, vad jag har, vad jag behöver utveckla. Vad *en riktig doktor* hade gjort i mitt ställe. Det är ett svårt begrepp det där, *en riktig doktor*. Smaka noga på orden **e n r i k t i g d o k t o r**. Det finns mängder av dem, bara i Sverige har vi närmare trettio tusen läkare och blickar vi ut i världen är siffran flera gånger högre. Men frågan som stannar kvar i mig och som har förföljt mig under hela min utbildning är, om en riktig doktor alltid är detsamma som en bra doktor. Jag tänker på alla mina klasskamrater, alla doktorer jag mött både inom och utanför min läkarutbildning. Alla är och har varit på riktigt. Jag är dock inte lika säker på att alla är bra och om jag ska vara riktigt ärlig är nog fallet inte så. Men vad kännetecknar då en bra doktor? Finns det en gemensam nämnare, en enskild faktor eller gen som är skillnaden mellan ”strålande” och ”mindre bra”?

Min blick faller återigen på Gösta. Ingenting har förändrats sedan sist. Han sitter lika ihopsjunken som innan med blicken tomt stirrande framåt. Som om han ser något annat än den ljusa väggen. Helt plötsligt sker en rörelse, han lyfter blicken och möter min. Och i hans ögon kan jag, för ett ögonblick, se mig själv. Jag ser alla Nils som en gång varit och den Nils jag försöker vara idag. Jag betraktar den unge Nils i väntrummet på en psykiatrisk klinik. Ser hur han håller armen om en ännu yngre flicka, som för att stötta henne från att falla. Han är arton år gammal och livrädd. Jag ser en något äldre Nils stolt hålla sitt förstfödda barn i sin famn en solig dag i maj 2002. Jag ser samma Nils två dagar senare se samma barn åka iväg i en ambulans från det lilla sjukhuset till det stora i väst. I samma stund finns det inga garantier, inga löften, bara hopp. Fyra år senare ser jag Nils igen, fast denna gång i ett annat undersökningsrum, i en annan stad. Han håller ett annat barn i sin famn, rummet är mörkt och läkaren tyst. Domen är hård, återigen måste han lämna sitt barns liv i händerna på någon annan.

Jag tänker på alla doktorer som jag mött under de senaste åren. *Hon* som med stadig hand och oändligt tålamod lyckades få den unga flickan att kunna stå själv. *Han* som ville öppna buken på mitt nyfödda barn och leta fel. *Han* som insåg vad felet var och som hade kompetens nog för att åtgärda det, trots att det var ovanligt och svårt. *Hon* som så lugnt berättade att lillebrors hjärta var trasigt men att det nog skulle kunna gå att laga. *Han* som sa att lillebror kunde dö och att det var bråttom. *De* som opererade i många timmar men glömde berätta vad det var de hade gjort. *Hon* som följt oss i så många år och som känner hela vår familj, all vår oro och alla våra diagnoser. Vissa har sett oss, flickan och barnen, andra har sett sjukdomar och symptom, och en del har sett både och.

Jag hittar inte någon särskild personlighetstyp som utmärker de bra läkarna. Tvärtom skiljer de sig mycket åt. Någon har varit utåtriktad och en annan varit tillbakadragen. Någon har pratat mycket och skrattat högt medan den andre har varit sparsam med både ord och skratt. Varken ålder eller kön har spelat någon roll eller visat något tydligt samband. Detsamma gäller erfarenhet, en överläkare är inte per definition bättre än sin underläkare.

Det finns egentligen bara en sak de har haft gemensamt, som har skiljt dem från dem andra. De har varit närvarande. De har funnits där på riktigt, lyssnat, förklarat och förklarat igen. De har översatt svårt sjukhusspråk till vanlig svenska och ritat teckningar så att vi ska kunna förstå hur man bland annat bygger om hjärtan i storlek av en valnöt. De har tagit sig tid att ringa upp, titta in och stanna kvar. De har tagit vår oro på allvar och tröstat när det varit som svårast.

Jag förstår också att min egen bild, alla pusselbitar som var och en tillsammans skapar helhet av mig själv, är min största tillgång i mötet med patienter. Att min, i utbildningssammanhang förhållandevis höga ålder, mina erfarenheter av att leva, min egen oro när rollerna varit ombytta gör det lättare att möta andra. Det ger mig ovärderliga kunskaper om tid, närvaro och konsten att vara människa. Kunskaper som inte enbart går att läsa sig till, eller examineras i.

Jag vänder mig återigen mot Gösta, stannar i hans tomma blick och vågar dela hans tystnad. Utanför fortsätter den moderna stadens ständiga jakt på tid, men här inne låter jag tiden ta paus och stanna för ett tag.

Vi möts efter en stund på toppen av Mittåkläppen. Nedanför oss breder de väldiga Härjedalska skogarna ut sig som skyddande tak över marken. Där dansar porlande fjällbäckar och den nakna himlen är så blå att allt annat bleknar i jämförelse. I väster möter Norges bergspartier upp och långt borta i den östra horisonten letar sig de sista renarna hemåt. På bergets topp är landskapet kargt. Vinden, tjälen och solen har alla gjort sitt och lämnat spår kvar i marken under våra fötter. Här uppe hittar Gösta orden. Han berättar om livet han levt, tidigare yrken och intressen. Om hans fru Lily vars hjärta slutade slå några år tidigare. Om grannen i lägenheten bredvid som dricker för mycket men ändå är en god vän veckans alla dagar. Han suckar samtidigt som han konstaterar att också grannen snart är borta, om än inte död så på ett ålderdomshem på andra sidan evigheten. Han stannar till när han berättar om den ensamhet som infinner sig när alla andra försvinner och man blir den som är kvar. Han beskriver sin ålderdom, så som den nu ter sig, likt en osynlig bur som han aldrig kan fly ifrån. Likt ett vakuum av tystnad, i väntan på det öde vi alla bär på. Ett livstidsstraff utan någon möjlighet till benådning. Jag har gjort mitt, drömt alla drömmar och följt livets alla stigar, säger han till sist, och om jag får välja skulle jag dö stillsamt på ett fjäll inbäddad av naturens skönhet och himlens oändlighet. Nära den plats där allt en gång började.

Göstas röst klingar av och bäddas återigen in av tystnaden. Anteckningsblocket i min hand är fullt av bokstäver, ord som alla är Göstas. Fram träder en livsberättelse, en bild på en äldre man men också mindre bilder som föreställer ett barn, en ungdom och en man i medelåldern. Bilder som tillsammans skapar den komplexa helhet som vi kallar människa. Men det finns något mer, en insikt om vikten av att kunna balansera både det medicinska och det mänskliga. Att det inte räcker med att bara vara riktig.

En stund senare har jag även undersökt Göstas kropp. Min handledare ansluter och vi går snabbt igenom vad som sagts och om jag upptäckt något anmärkningsvärt i min undersökning. Därefter är dags att säga adjö. Gösta tar min utsträckta hand i sin och tackar mig. Jag märker till min förvåning att jag blir förlägen och mumlar att jag egentligen bara har upptagit hans tid, att jag egentligen inte gjort något märkvärdigt alls. Men det är just det, säger han och tittar på mig. Du har tagit dig tid.

Samtidigt som vi möts och skiljs i ett tidlöst undersökningsrum, landar ett brev på mitt hallgolv. Inuti finns en inbjudan om att delta i en uppsatstävling för blivande läkare. Årets ämne är *en riktig doktor* och det får tolkas fritt.

Av: Nils Liljeberg